

A Teleki-szobor felállítása körüli vita

SAJTÓVISSZHANG

[Political Capital](#)

2004-03-03 12:31

Háttér

Teleki Pál egykori miniszterelnök szobrának felállítást január 21-én engedélyezte a budapesti városképvédelmi bizottság, majd január 28-án a Fővárosi Közgyűlés Kulturális Bizottsága is jóváhagyta a Göncz Árpád egykori, és Mádl Ferenc jelenlegi köztársasági elnök nevével fémjelzett emlékbizottság kérelmét. A szobor felavatására április 3-án került volna sor a Budai vár Hunyadi udvarában, a Ludwig Múzeummal szemben. A döntést követően először Fellegi Ádám zongoraművész emelt szót a szoborállítás ellenében, később pedig több civil szervezet, magánszemély, illetve politikus is felháborodásának adott hangot a tervvel kapcsolatban. A Teleki-szobor ellenzői szerint nem szabad emlékművet állítani a néhai miniszterelnöknek, mivel az ő nevéhez fűződik az 1920-as numerus clausus, az első zsidótörvény, amely az izraelita vallásúak egyetemi diplomához jutását korlátozta, emellett ő írta alá az 1939-es második, és az 1941-es harmadik zsidótörvény indoklását is. Demszky Gábor főpolgármester február 11-én kijelentette: nem vétőzta meg a bizottság döntését a heves indulatok ellenére sem. A főpolgármester szerint Teleki Pál 1941-es öngyilkossága azt bizonyítja, hogy valódi felelősséget érzett tisztje iránt, és amikor úgy látta, a helytelen utat választotta, levonta annak végső személyes következményeit. Demszky Gábor szerint ilyen hiteles önrevízióra alig akad példa a magyar történelemben. Kuncze Gábor, az SZDSZ elnöke, és Fodor Gábor, az SZDSZ ügyvivője február 13-án bejelentették: nem értenek egyet a fővárosi kulturális bizottság döntésével, mert Teleki Pál egykor a kirekesztés és a jogok korlátozásának politikáját képviselte, ezért egy jogegyenlőség elve mellett kiálló párt nem támogathatja a szobor felállítását. Az SZDSZ ifjúsági szervezete, az Új Generáció szintén a szoborállítás ellen foglalt állást, véleményük szerint ugyanis közterületen csak olyan személy kaphat szobrot, aki ösztársadalmi megbecsülésnek örvend. Demszky Gábor február 14-én felfüggesztette az engedélyezési eljárást, és azt javasolta a Teleki-emlékbizottságnak, vonja vissza kérelmét a szoborállítás kapcsán, hogy az arról keletkezett társadalmi vita nyugodtan lefolyhasson. A főpolgármester szerint nem övezi társadalmi konszenzus Teleki Pál személyét, így meg kell fontolni a szobor felállítását. Az MSZP február 14-i ülésén szintén elfogadhatatlannak tartotta a kezdeményezést, amellyel Teleki Pálnak szobrot akarnak állítani, ezért arra kérte a javaslattevő bizottságot, álljon el szándékától a társadalom további megosztásának elkerülése érdekében. A fővárosi közgyűlésben frakcióval rendelkező pártok közül egyedül a MIÉP támogatta teljes mértékben a Teleki-szobor felállítását, rajtuk kívül a Jobbik Magyarorszáért Mozgalom vezetői álltak ki nyíltan a tervezet mellett. A fővárosi szakbizottsága február 18-án végül visszavonta a szobor felállítására vonatkozó engedélyt.

Összefoglalás:

A Teleki-szobor felállítást támogató vélemények:

- A Teleki-szobor felállítása ellen felszólaló kormánypárti politikusok saját magukkal keverednek ellentmondásba, hiszen azt támogatták, hogy Winston Churchill egykori brit miniszterelnöknek szobrot állítsanak Magyarországon, pedig Churchill mélyen tisztelte Teleki Pál munkásságát, beszédeiben többször méltatta érdemeit;
- Minden felelősen gondolkodó politikus, ahogy Churchill is tette, elismerte Teleki Pál érdemeit, és fontosabb volt számukra egész életének munkássága, mint a nevéhez fűződő numerus clausus, illetve a második zsidótörvény;
- Történelmietlen hozzáállás Teleki Pál néhány döntését kiszakítani az akkori történelmi helyzetből, és ilyen szempontból elítélni egész munkásságát. Utólag mindig könnyű ítéletet mondani a később történtek fényében;
- Maga Antall József volt miniszterelnök is méltatta Teleki Pál érdemeit 1991-ben, a politikus halálának évfordulóján, és hangsúlyozta, hogy egy ilyen kis ország, mint Magyarország, nem volt döntéshelyzetben a második világháború előestéjén. A kétségtelenül elítélendő zsidótörvények tehát egy kényszerű kompromisszum eredményei voltak. Elítélői durván leegyszerűsítik tevékenységét;
- Bár kényszerhelyzetben volt, és csak rossz és még rosszabb megoldások közül választhatott, Teleki Pál mégis betiltatta miniszterelnökségének első idejében az összes nyilas pártot;
- Teleki Pál egész életében a magyar nép érdekeit tartotta szem előtt, világosan felismerte az országra leselkedő veszélyeket a világháború előtt, amikor is saját kezével vetett véget életének;
- Ha ilyen logika mentén kezeljük a szoborállítások ügyét általában, Nagy Imre sem kaphatott volna szobrot Budapesten, hiszen ő sem volt a mai értelemben vett demokrata;
- A szoborállítást kezdeményezői között van maga Göncz Árpád volt köztársasági elnök, aki antifasiszta ellenállóként is részt vett hivatali ideje alatt a Teleki Pál-megemlékezéseken;
- A baloldal felháborodása azért is érthetetlen, mert a rendszerváltozás óta egy alkalommal sem érte részükről bírálat a Teleki-megemlékezéseket;
- Demszky Gábor főpolgármester is helyes értékrendjéről tett tanúbizonyságot először, amikor nem vétózta meg a fővárosi kulturális bizottság engedélyét, azonban helytelenül visszakozott, amikor nyomást gyakoroltak rá SZDSZ-es párttársai;
- Az SZDSZ részéről nem meglepő a szoborállítást iránti ellenállás, mivel ezen párt politikálásában csupán az tekinthető állandó elemnek a rendszerváltozás óta, hogy tagadni próbálják, és negatív fényben festik le a magyar történelmet;

- Az MSZP politikusainak elutasítása viszont annál meglepőbb, hiszen a nagyobbik kormánypárt politikusai folyamatosan a nemzeti közép irányában kívánnak gesztusokat tenni. Az, hogy Magyar Bálint oktatási miniszter történész lévén nem emel szót a szobor mellett, pedig különösen érthetetlen;

- A baloldali politikusok ellenérzése kétség kívül abból fakad, hogy a Kádár-rendszerben írt történelemkönyvek teljes mértékben torzított képet festettek Teleki Pálról.

A Teleki-szobor felállítását elutasító vélemények:

- Teleki Pál híveinek egyik legfőbb érve a néhai miniszterelnök zsidókat érintő döntései kapcsán az, hogy azokat csupán kényszerből, német nyomásra hozta meg. Ez helytelen meglátás, hiszen maga Teleki Pál mondta, hogy ezen törvényeket meggyőződésből hozta, sőt, szíve szerint azoknál szigorúbbakat vezetett volna be. A magyar történettudomány egy olyan dokumentumot sem talált, amely a német ráhatást alátámasztotta volna;

- Másik fő érvek a volt miniszterelnök mellett, hogy ő nem ismerhette előre döntéseinek következményeit. Ez igaz, azonban akik ma szobrot kívánnak neki állítani, már nagyon is tisztában vannak azzal, milyen tragikus események követték a zsidótörvényeket;

- A Teleki által létrehozott „fajmeghatározás” még a német törvényeknél is szigorúbb volt, hiszen a negyedzsidókra is alkalmazta a törvények bizonyos részeit;

- A volt miniszterelnök már egy 1919-es szegedi beszédében „megoldandó problémaként” említette a zsidókat. Hitlerrel való 1940-es találkozása alkalmával pedig egyenesen az összes európai zsidó kitelepítéséről beszélt;

- Sem búcsúlevele, sem egyéb dokumentumok nem támasztják azt alá, hogy azért követett el öngyilkosságot, mert a legkisebb mértékben megbánta volna tetteit;

- Teleki Pál mind a parlamentarizmust, mind a demokráciát elutasította, külföldi példák alapján olyan alkotmányt kívánt bevezetni, amely alapján a választópolgárok nem gyakorolhatták volna közvetlenül választójogukat;

- Azzal az erővel, ahogyan Telekinek szobrot kívánnak állítani, ugyanígy az antifasiszta Kádár Jánosnak is lehetne emlékművet emelni, azonban egyik sem kívánatos;

- Sem a támogató, sem az ellenző tábor nem lehet meggyőzni a másik fél szempontjairól, azonban egyértelmű, hogy nem lehet szobrot állítani egy olyan személynek, aki ilyen mértékben megosztja a társadalmat;

- A jobboldal soha nem fog lemondani a szobor felállításáról, mert nagy részük antiszemitaabb Telekinél is;

- A szoborállítás gondolata nem véletlenül került most napirendre, hiszen a jobboldal

folyamatos szándéka, hogy rehabilitálja egykori ideáljait;

- Ezen akciónak is az az egyértelmű célja, hogy kipróbálják, meddig feszíthető a társadalom tűréshatára;

- A szocialisták azzal, hogy néhányuk támogatja a szoborállítást, csupán azt próbálják bizonyítani, hogy ők sem kevésbé magyarok az ellenkező oldalnál. Így próbálják baloldali elveiket zárójelbe téve kompenzálni múltjukat. Az SZDSZ vezette fővárosi kulturális bizottság sajnos ebben is, mint oly sok más dologban, követi a nagyobbik kormánypártot;

- A magyarok többsége provokációnak értékelné, ha Teleki Pál szobrát köztéren látná, hiszen sokakban még élénken élnek az általa hozott törvények következményeinek emlékei.

A Teleki-szobor felállításával kapcsolatos egyéb vélemény:

- A Teleki-szobor körüli vita is azt bizonyítja, hogy a közös múlttal kapcsolatban máig nincs közmegegyezés a társadalomban;

- Téves dolog a történelmi személyiségeket szigorúan a jó-rossz felosztás szerint értékelni. Ugyanígy helytelen azt feltételezni, hogy csupán a forradalmak és szabadságharcok hősei igazán tisztességes emberek;

- A Teleki-szobor által kiobbantott vita tehát hasznos, feltéve, ha a vitatott személynek mind pozitív, mind negatív tulajdonságait ütköztetik a felek;

- A mai Magyarországon az a téves meglátás uralkodik, hogy csak „valóságos szenteknek” lehet köztereken szobrot állítani. Ellenben más európai országokban a társadalmat megosztó személyek is kaptak szobrot, így például Marx és Engels Berlinben;

- Ameddig Magyarországon ilyen elvárások társulnak egy szobor felállításához, addig nem szabad Telekinek emléket állítani, főleg nem köztéren. Azonban egy békésebb közhangulat megvalósulása után üdvözlendő dolog lenne, ha igazi háborús bűnösök kivételével minden olyan személy kaphatna szobrot, akit az emberek egy csoportja ilyen módon kíván meg tisztelni.

Megyeri Dávid (Teleki és Churchill a vádlottak padján, **Magyar Nemzet**, 2004. február 18.)

A híres angol miniszterelnököt Winston Churchillt is az antiszemitizmus, a szélsőségek pártolásának vádjával illeti indirekt módon a mai magyar baloldal, illetve a jelenleg kormányzó MSZP–SZDSZ vezető politikusai, amikor Teleki Pál mártír miniszterelnök szobra felállítását egy sajátos baloldali fordulattal próbálják meggátolni. Az angol államférfi – akinek mellszobrát a Városligetben állították fel, s személyét, munkásságát nagy tisztelet övezi a szocialista-szabad demokrata állami és városvezetés részéről – ugyanis felszólalt a világhírű földrajztudós-kormányfő német nácik ellen tiltakozó öngyilkosságának hírért

követően a brit parlamentben, és méltatta Teleki érdemeit.

[...] **A Kádár-rendszer amorf történelem szemléletének és oktatásának köszönhetően kevéssé köztudott, hogy Teleki Pál vallásos keresztény ember léte ellenére akkor döntött saját életének kioltása mellett, amikor 1941 tavaszán át kellett volna engedni a német csapatokat az országon Jugoszlávia megszállására, amellyel pedig a magyar kormány örök barátsági szerződést kötött.** Horthy Miklós kormányzónak írt búcsúlevelében nem hagyott kétséget afelől, hogy tettének kiváltó oka Magyarország várható belesodródása a világháborúba. Churchillnek és minden felelősen gondolkodó európai politikusnak, gondolkodónak többet számított Teleki Pál munkássága, egész élete, történelmi és emberi nagysága, mint az a tény, hogy második miniszterelnöksége alatt született meg 1939-ben az úgynevezett második zsidótörvény, első kormányfősége idején pedig a „*numerus clausus*”? **Talán arról van szó, amit Antall József néhai miniszterelnök mondott 1991. április 3-án, Teleki Pál halálának évfordulóján a máriabesenyői temetőben az ünnepélyes megemlékezésen: A két világháború között Teleki Pál nevéhez fűződnek olyan jogszabályok, amelyek kétségeket támasztottak és egyoldalú megítélésre adtak alkalmat. Mondjuk ki, a *numerus clausus*ról, vagy az 1939-i negyedik törvénycikkéről van szó. (...) Az ország geopolitikai helyzetének ismeretében kompromisszumokat keresett és a kompromisszumok keresése néha megalkuvásokkal, átmeneti kudarcokkal jár együtt. A politika azonban nem tesz mást lehetővé egy kis ország számára, amikor földrajzi és történelmi kihívásokkal kell szembenéznie. Nincs történelmietlenebb, mint ha Teleki Pál életművét kiszakítva, később bekövetkező események szemszögéből, később kompromittálódott politikai elvek szemszögéből vetítjük vissza és ítéljük meg negatívan. Teleki elsődlegesen a magyar nép érdekeit tartotta szem előtt.**

[...] **Nem csupán a szobor mostani felállítását támogatta Göncz Árpád volt köztársasági elnök, de hivatali idejében jelenlétével is megtisztelte Teleki Pál-megemlékezéseket. Nagy valószínűséggel nem csupán széles körű történelmi műveltsége, felvilágosult gondolkodása indította erre, hanem az a körülmény is, hogy már felnőtt fejjel érthette meg az ország számára tragikus időszakot.** Antall József is utalt rá, hogy Magyarország többszörös kényszerhelyzetben volt a második világháború előestéjén, így nem lehetett tudni 1939-ben, hogy a német világhuralmi, fajvédő törekvésekkel szembeni nyílt ellenállás nem vonhatja-e maga után az ország lerohanását.

[...] **Teleki Pál ehhez képest miniszterelnöksége első idejében betiltatta az összes magyarországi nyilas pártot, s ellenállt a hitleri követeléseknek, ameddig csak módja volt rá.** Legemlékezetesebb tette az volt, hogy nem engedte a német csapatok átvonulását a megtámadott Lengyelországba, pedig a háború folyamán még a semleges Svédország is lehetővé tette a német csapatszállításokat Norvégiába. **Ne feledjük azt sem, hogy utólag mindig könnyű anakronisztikusan visszavetíteni a későbbi törekvések fényében a várható következményeket. Ma már tudjuk, hogy a németek által, kierőszakolt, zsidókat érintő jogkorlátozó intézkedések csak egy állomást jelentettek a holokauszt felé. Akkor még sokan azt hitték, hogy ezzel a fájdalmas kompromisszummal a nácik és hazai quislingjeik száját egyszer és mindenkorra betömték.**

[...] Talán mégiscsak irreális lett volna elvárni egy kis közép-európai ország fejétől, hogy kamikaze-akcióra készítse hazáját, amikor az európai nagyhatalmak, Anglia és Franciaország a Hitlerrel való kiegyezés lehetőségeit keresték, miközben Közép-Európa és a Kisantant legerősebb országát, Csehszlovákiét egyetlen puskalövés nélkül foglalták el.

[...] **Nagy valószínűséggel, a fenti tényekkel nem csak Göncz Árpád, a Nyugat és a józan gondolkodású értelmiségiek vannak tisztában, de részben még a pártállami időszakban megjelent történelemkönyvek sem vonták kétségbe Teleki érdemeit. Hozzáfűzhetjük: a Fővárosi Közgyűlés kulturális és városképvédelmi bizottsága és Demszky Gábor főpolgármester is reális értékrendről tett tanúbizonyságot, amikor egyhangúlag megszavazta Teleki-szobornak a budai Várban történő elhelyezését. Nem is lenne igazán érthető, ha megváltoztatnák ebbéli álláspontjukat, hiszen a rendszerváltás óta eddig egyetlen alkalommal sem tette bírálat tárgyává a baloldal a Teleki-megemlékezéseket, a szobor négyéves gondolatával kapcsolatban sem merült fel egyetlen kritikai észrevétel sem. A ma üléselő Teleki Pál-emlékbizottság várhatóan nem áll el az emlékmű felállításától.**

Keresztes Lajos (Tisztogatás a történelem panteonjában, **Magyar Nemzet**, 2004. február 19.)

Amint az várható volt, az SZDSZ kemény magja visszaparancsolta Teleki Pál szobrának ügyében a túlzottan engedékenynek talált Demszky Gábort. Kuncze Gábor, Gusztos Péter és Fodor Gábor tiltakozása után a főpolgármester szombaton bejelentette, hogy felfüggeszti a szobor engedélyezési eljárását és azt javasolja a Teleki-emlékbizottságnak, hogy vonja vissza az emlékmű felállítására vonatkozó kérelmét. **Nem meglepő ez a viselkedés annak a pártnak az esetében, amelynek politizálásában mára szinte az egyetlen állandó tényező a magyar történelem totális tagadása, siralomvölgyként történő ábrázolása maradt. Furcsább az, hogy ebbe a kampányba társult az MSZP fővárosi képviselőcsoportja. Amely párt számos vezető politikusa Szili Katalin vagy Hiller István – a nyilvánosság előtt már többször eljátszott a nemzeti közép irányába tett gesztusok gondolatával. Különösen árulkodó a Teleki-szobor ügyében az oktatási miniszter hallgatása, hiszen neki mint történésznek tudnia kellene, a volt miniszterelnök történelmi szerepének megítélése nem egyszerűsíthető le az emlékmű felállítását ellenzők sommás és differenciálatlan megállapításaira.**

[...] **Mielőtt értékelnénk Teleki Pál politikusi pályáját, érdemes leszögezni: Budapesten olyan közgyűlési frakciók vitatják a szoborállítás jogát, amelyeknek Sztálin díszpolgársága vállalható.** Emlékezetes, hogy a főváros vezetése azzal indokolta a díszpolgári cím megtartását, hogy a szovjet diktátor immár elválaszthatatlanul Budapest történetének részévé vált. Nos, e logika alapján értelmezhetetlen, hogy – bármilyen szempont alapján is – miért lenne az egykori magyar miniszterelnöknél méltóbb Sztálin a kitüntető címre.

[...] **Teleki Pál életét adta hazájáért, amikor öngyilkosságával tiltakozott a Magyarországra kényszerített dilemma ellen: német – és várhatóan román – megszállás, vagy a fegyveres semlegesség feladása és hadba lépés a**

Harmadik Birodalom oldalán. Azok, akiknek ez az önfeláldozás nem elegendő arra, hogy Teleki egy szoborra méltónak találtassék – a múltjában lévő két folt, a polgári jogegyenlőséget korlátozó törvények okán –, a magyar és a világtörténelem panteonjában komoly tisztogatást kívánnak végrehajtani.

Még a végén eljutunk odáig, hogy Szent István sem alkalmas példaképnek – nem csak a Koppány-kérdés antidemokratikus kezelése miatt –, mert pusztán a feudalizmust honosította meg ahelyett, hogy a polgári demokráciát vezette volna be. **Vagy miként vélekedjünk Nagy Imréről, aki élete legnagyobb részét egy bűnös eszme, egy gyilkos rezsim szolgálatában töltötte? Hiszen, ha elfogadjuk Ungváry Krisztiánnak a sajtóban publikált érvelését, amely szerint nem mindegy, hogy ki miként antifasiszta, akkor bizony az '56-os forradalom miniszterelnökének sem jár szobor, hiszen ő sem volt a mai értelemben vett demokrata.**

[...] **Tény, hogy Teleki korának gyermeke volt, számos megnyilatkozása, okfejtése mai füllel taszítónak tűnik. Sajnos azonban a teljes politikusi életút figyelembevétele helyett ellenzői durván leegyszerűsítették tevékenységének történelmi környezetét.** (Ungváry Krisztián odáig ment, hogy azt állította, Teleki valóban elítélendő szavaiban és cselekedeteiben téves volna „német nyomást” feltételezni.) Teleki Pál csakugyan ellentmondásos életútja kiválóan példázza azokat a kíméletlen kényszereket, amelyekkel szinte Mohács óta kénytelen volt a magyar politika szárrolni.

Fellegi Ádám (Ki volt Teleki?, **Magyar Hírlap**, 2004. február 14.)

[...] Minden jel szerint sokan máig nincsenek tisztában azzal, hogy valójában mit is gondolt Teleki kereszténységről és zsidóságról. **Hívei arra szoktak hivatkozni, hogy Teleki csak „német nyomásra” és „a szélsőjobboldal leszerelésére” hozta a zsidótörvényeket. Sajnálatos, hogy ezeket a tévinformációkat a Magyar Hírlap február 10-ei száma is átvette, holott, ha mástól nem, akkor magától Telekitől tudható, hogy „meggyőződésből” képviselte a zsidótörvényeket, és szíve szerint szigorúbbat hozott volna.**

[...] **Hogy Teleki igazat mondott, az abból is kiderül, hogy az általa szorgalmazott „fajmeghatározás” még a nürnbergi törvényeknél is szigorúbb volt, amennyiben negyedzsidókra is alkalmazott bizonyos diszkriminatív passzusokat. Teleki antiszemitizmusa már 1919-ben nyilvánult, amikor szegedi választási beszédében a zsidókérdést a legfontosabb „megoldandó” problémák között említette.** „Ezek rontottak meg minket, ezek nem tudtak nálunk hazát találni, mert ennek a nemzetiségnek odakünn nem volt hazája, és benne a hazafias érzés, a lakott föld iránti szeretet ki nem fejlődhetett.” 1928-ban Bethlen István meg akarta szüntetni a korábban Teleki által bevezetett numerus clausust, amely az egyetemi felvételi vizsgákon a zsidók arányszámát korlátozta. Teleki mozgalmat indított a numerus clausus megtartása mellett, és nem riadt vissza attól sem, hogy a felsőház előtt uszítással és hazugságokkal támassza alá álláspontját. Fő érve szerint azért van szükség a numerus claususra, mert a zsidóság „fordított numerus clausust alkalmaz” keresztények ellen a gazdasági életben. **Teleki kimondta, hogy zsidók és keresztények között „faji harcról van szó”.**

[...] **1940. november 5-én Hitlerrel tárgyalva Teleki volt az, aki szóba hozta a**

zsidókérdést, anélkül, hogy Hitler korábban utalt volna erre. Teleki itt is kifejtette álláspontját: szerinte az egyedüli megoldás az összes európai zsidó kitelepítése. Ennek megfelelően a Teleki intenciói alapján készült 1939. évi IV. törvénycikk, a második zsidótörvény nyíltan ki is mondta, hogy a végcél nem valamiféle „arányosítás”, hanem a zsidók kivándoroltatása. **Ki kell emelni, hogy a magyar történettudomány egyetlenegy olyan dokumentumot sem talált, amely arra utalna, hogy Teleki antiszemita törvényei mögött bármilyen „német nyomás” állt volna.**

[...] **Teleki antiszemitizmusát minősíti, hogy vele szemben 1940. október 14-ei levelében Horthynak is védelmébe kellett vennie a zsidókat.** „Nem nézhetek nyugodtan embertelenségeket, szadista, oktalán megaláztatásokat” – írta miniszterelnökének, és utána azt fejtegette, hogy a nyilasok jelentik a veszélyt, nem a zsidók.

[...] **Tevékenységét nem menti, hogy mások még nála is radikálisabb antiszemiták voltak. Így is ő az a magyar miniszterelnök, akinek nevéhez a legtöbb zsidóellenes törvény kötődik.** A már említett numerus clausus mellett részben ő írta a második és a harmadik zsidótörvény indoklását is, és regnálása alatt számos egyéb zsidóellenes törvény és intézkedés született. **Semmilyen jel sem mutat arra, hogy öngyilkossága azért történt volna, mert belátta intézkedéseinek embertelenségét. Éppen ezért téves, amikor a főváros kulturális bizottságának tagjai és a főpolgármester azzal érvelnek, hogy Teleki öngyilkosságával levonta tetteinek konzekvenciáit.** Híres búcsúlevelében („Hullarablók leszünk! A legpocsékabb nemzet. Nem tartottalak vissza. Bűnös vagyok.”) semmi sem utal arra, hogy belpolitikáját is elhibázottnak tartotta volna. **Teleki nemcsak kérlelhetetlen antiszemita volt. A parlamentarizmust, a demokráciát és a liberalizmust egyaránt elutasította. Olasz fasiszta és portugál példák alapján hivatásrendi alkotmányt szeretett volna bevezetni, amely szerint a lakosság a választójogot csak közvetlen, a szakszervezeteket felváltó, munkaadót és munkavállalót egyaránt képviselő hivatásrendeken, valamint vármegyei küldötteken keresztül gyakorolhatta volna.** Az a tény, hogy Teleki antifasiszta és háborúellenes volt, nem adhat számára felmentést politikai bűnei alól. Az antifasizmus csak akkor érték, ha mögötte demokratikus meggyőződés áll. Teleki nem volt demokrata, hanem konzekvens fajvédőként a németekben is faji veszélyt látott, hasonlóan a zsidókhoz.

[...] **Azzal az erővel, amivel Telekinek szobrot állítanak, szobrot lehetne állítani az antifasiszta Kádár Jánosnak is. Én egyikből sem kérek.**

MH-álláspont (Nehéz örökség, Magyar Hírlap, 2004. február 16.)

[...] **Ezt a vitát ma eldönteni az érdekek és bűnök méricskélésével nem lehet. A szemben álló táborok különben is meggyőzhetetlenek – érveik, ellenérveik vég nélkül sorolhatók.**

Ilyenkor a döntés az engedélyező hivatalokra vár. Két kérdésre biztosan választ kell keresniük: állíthatnak-e köztéri szobrot valakinek, ha a mellette elsétálók közül nagyon sok embernek a látványtól összeszorul a gyomra, mert olyan borzalmakra emlékezteti őket, amelyeknek szellemi, ideológiai, politikai előkészítésében Teleki úttörő szerepet játszott?

A másik kérdés: ha egy demokratikus államban valakik egy államférfi és földrajztudós tiszteletre méltó példájáért (nem bűneiért) szobrot akarnak emelni, megtehetik-e? Van-e joguk hozzá? Vagy szobor csak teljes konszenzussal és csak büntelen embernek állítható? Ez nyilván képtelenség, hiszen a városok terein ma sem csupán grállovagok alakjai állnak.

[...] **Úgy véljük, hogy a Teleki-szobor rangos műalkotás, de modelljének túl sok és súlyos bűne volt ahhoz, hogy ma Magyarországon a szobra köztéren álljon.** Viszont azt mondjuk, talán mégiscsak állítható valamilyen emlék egy jórészt önhibájából ugyan, de mégiscsak tragikus sorsú magyar miniszterelnöknek. És földrajztudósnak. Például a Magyar Földrajzi Múzeum kertjében. Vagy kivihetnék egyből a budatétényi Szoborparkba.

Eörsi István (Teleki szobra, **Magyar Hírlap**, 2004. február 16.)

[...] **Teleki Pálnak sem kellett tudnia, hogy az általa szorgalmazott és beterjesztett zsidótörvények hova vezetnek.** Feltételezem, hogy a gázkamrás megoldást ő sem szorgalmazta volna, már csak azért sem, mert megvetette a hitlerájt, ennek csőcselék-mentalitása miatt. **Ő tehát tudományos meggyőződésétől és hazafiasnak vélt kötelességérzetétől vezérelve plántálta a magyar törvénykönyvekbe a fajelmélet logikáját, és tiszteletre méltó öngyilkossága megmentette attól, hogy szembesülnie kelljen e logika következményeivel.**

Viszont akik ma szobrot akarnak állítani neki, ismerik ezeket a következményeket. Minthogy ezek nem választhatók le Teleki érdemeiről, a szobor folyamatosan a szemünk elé idézné a magyar állampolgárokkal telezsúfolt auschwitzzi vonatokat. Azt sugallná a szobor, hogy Teleki államférfiúi érdemei a mérleg egyik serpenyőjében súlyosabbak, mint a másik serpenyőben a félmillió tetem.

[...] **A jobboldal hazánkban semmi áron nem mondana le a tervezett szoborról, már csak azért sem, mert jelentékeny hányada antiszemitább Telekinél. A szocialisták pedig elveiket zárójelbe téve most is, mint a kényelmetlen múltját szakadatlanul kompenzáló Medgyessy kormánykodása óta annyiszor, demonstrálni akarják, hogy a nemzeti középben ők is ugyanolyan jó magyarok, mint ellenfeleik a nemzeti jobboldalon. A szabaddemokraták sajnos ebben is követik őket, az utóbbi időben nem először.** Mint e párt egyik alapító tagja, bánatosan állapítom meg, hogy az egykor szépen hangzó, igaz jelmondatot, a „Tudjuk, merjük, tesszük”-öt most már főként a farokbehúzás erkölcsi parancsára vonatkoztatják, arra a fantasztikusan kifinomult képességre, amellyel e párt döntéshozói cserbenhagyják igazi híveiket. Most a főváros szabaddemokrata vezetésű kulturális bizottsága egyhangú döntésével, melyet a főpolgármester jóváhagyott, azokat hagyta cserben, akik azt várják éppen ettől a párttól, hogy legalább a rasszista nyomulásnak ellenszegül.

Szele György (Idol, **Magyar Hírlap**, 2004. február 16.)

Az egykor volt kétszeres magyar miniszterelnök, (gróf) Teleki Pál egyes körök számára mítosszá, legendává kezd válni, a becsület, a tisztesség idolljává. **Ehhez persze híveinek el kell felejteniük nemcsak a zsidótörvényeket, hanem azt is,**

hogy például e nemes férfiú hozta vissza a XX. századi Magyarországra a botbüntetést, s hogy 1925-ben tudtával és támogatásával hamisították a térképészeti intézetben az ezerfrankosokat. Teleki eszményítését öngyilkossága és annak körülményei váltották ki, a gróf becsületkódexe sokak mintájául szolgál. Mint búcsúlevelében megírta, Magyarország örök időkre elvesztette becsületét, mert megszegte esküjét.

[...] A „tudományos antiszemitizmus” apostola, Teleki sokak örömeire szobrot kap Budapesten, és – intézményszerűen – Magyarország politikai pártjai ezt az utóbbi napokig elfogadták; csak a nyomás hatására tiltakoznak. Vajon egy régi-új, arisztokratikus-formális becsületfogalmat emel-e most piedesztálra a demokratikus Magyarország?

Ungváry Krisztián (Szobrot Teleki Pálnak?, Magyar Hírlap, 2004. február 17.)

[...] Teleki politikai működésének árnyoldalaként a zsidótörvények meghozatalában vállalt szerepét szokták említeni. Valójában a helyzet rosszabb. Teleki mind tudósként, mind emberként, mind politikusként súlyos hibákat vétett és bűnöket követett el. Kétségtelen, hogy azok, akik a szoborállítás helyeslik, tisztában vannak ezek mértékével. Az a tény, hogy Teleki tevékenysége számos szempontból pozitív, csak akkor értelmezhető, ha a teljes életművet tesszük mérlegre.

[...] Teleki, a tudós, elsősorban a földrajz professzoraként ismert. Nevéhez fűződik Magyarország 1919-ben elkészített, és a béketárgyalásokon is szerepet játszó néprajzi térképe. Teleki azonban földrajzi ismereteit rasszista nézetek népszerűsítésére használta fel. Szerinte a népek jellemvonásait lakóhelyük földrajzi jellegzetességei alakítják ki, kivéve a zsidóságot. „Ezek rontottak meg minket, ezek nem tudtak nálunk hazát találni, mert ennek a nemzetiségnek odakünn nem volt hazája, és a hazafias érzés, a lakott föld iránti szeretet ki nem fejlődhetett”

[...] Másfelől ő az a miniszterelnök, akinek a nevéhez a legtöbb zsidóellenes törvény fűződik: az 1920-ban hozott numerus clausus, az 1939. és 1941. évi második és harmadik zsidótörvény, a zsidóellenes intézkedéseket is tartalmazó honvédelmi törvény, a zsidó hitfelekezet képviselőit kizáró, a törvényhatóságok zsidó tagjai mandátumának megvonását és a numerus clausus visszaállítását elrendelő törvénycikkek, valamint számos miniszterelnöki rendelet. Téves volna ezek mögött „német nyomást” feltételezni. Erre semmilyen bizonyíték sincs, és Teleki egyébként is hangsúlyozta, hogy e jogszabályok szellemiségét „már húsz éve” és „meggyőződésből” képviseli, és ezért esetenként a nürnbergi fajvédelmi törvényeknél is szigorúbb intézkedéseket hozott. A magyar zsidótörvények például még a „negyedzsidókat” is érintették, míg a nürnbergiek nem.

[...] Kétségtelen, Teleki meggyőződéses antifasiszta volt, de nem mindegy, hogy valaki demokrataként vagy rasszistaként antifasiszta. Sok kommunista tömeggyilkos is antifasiszta volt, mégsem övezi őket ezért társadalmi tisztelet. Teleki antifasizmusa nem liberális vagy demokrata alapelvekből táplálkozott, hiszen ezeket 1919 óta mindig megbélyegezte. Teleki a németekben, miként a zsidókban, „faji” veszélyt látott. A nyilasokkal szemben is az „idegenszerűség”, a „külföldi minták másolása” és a „guruló márka” voltak a

fő érvei, és nem az, hogy totális államot akarnak.

[...] Teleki közterületen elhelyezett szobra több mint szerencsétlen. Nemcsak azért, mert a magyar nemzet jelentős része provokációként éli meg a szoborállítást. Teleki politikusi teljesítményét túlságosan sok negatív elem terheli ahhoz, hogy szobra közterületen állhasson.

Aczél Endre (Semleges sarokból, **Népszabadság**, 2004. február 20.)

[...] Mindkét mondatban alapfeltevésként posztulálódik, hogy „Európa” (ez május 1-jéig még Nyugat-Európa) semmilyen közösséget nem vállalhat az antiszemitákkal. Helyes. Mint európaiak, Telekinek nem állítunk szobrot köztéren. Kivált nem a fővárosi önkormányzat jóváhagyásával. Ezt kihagyjuk önnön európai „entrée”-nkéből. Éspedig nem nyomorúságos, olcsó pragmatizmusunk, hanem meggyőződésünk okán.

Idáig minden rendben is van, csakhogy az Európára való hivatkozás, megvallom, kissé történelmietlennek tűnik nekem. **Európa (megint csak: Nyugat-Európa) létezett a két háború között is, és ha balsejtelveim nem csalnak meg, „abban” az Európában kevésbé szigorú megítélés alá esett az antiszemitizmus, így a Telekié is. Ezt azért ajánlom megfontolásra, mert történelmi teljesítmények csak a saját koruk koordinátaiban helyezhetők el.**

[...] Jobb illusztrációval nem tudok szolgálni, mint azzal, hogy **Teleki Pál Magyarországot Európa első, nyíltan antiszemita törvénye, a numerus clausus (1920) miatt nem közösítették ki az európai nemzetek családjából.** A bethleni konszolidáció, a Trianon utáni Magyarország alapvető vívmánya, brit és francia segédlettel e törvény érintetlen fenntartása mellett is megvalósult. Senki sem jajveszékelt azért, hogy fél tucat, későbbi magyar Nobel-díjas a maga zsidó származása miatt nem tanulhatott magyar egyetemeken. Ez nem volt szempont. Minden csak Auschwitz után lett szempont. Kivált a második miniszterelnökségét (1939–1941) öngyilkossággal lezáró Teleki tevékenysége. Azokban az években, amikor ő a magyar kormány élén állott, és egy konok rasszista büszkeségével vállalta a második zsidótörvényt, finoman szólva is beszélő viszonyban volt az európai antiszemitizmus által legkevésbé megérintett britekkel. Akik egyáltalán nem a zsidótörvényekre figyeltek, hanem arra, hogy Teleki Magyarországa leválasztható legyen Hitlerről. **A rasszista, egyszersmind német- és nyilasgyűlölő gróf alkalmas médiumnak látszott erre; pláne, hogy egy vasat nem adott volna soha Hitler háborús győzelméért. Teleki zsidótörvénye nem volt akadálya annak, hogy a brit korona ne rokonszenvezzék a magyar revíziós igényekkel, feltéve, hogy a kínált alku létrejön.**

[...] A Teleki-történet arra szolgál példával, hogy az antiszemitizmus még 1940–1941-ben sem volt perdöntő érv valamely rezsim megítélésének dolgában.

Mészáros Tamás (Valamit a gesztusról, **Népszava**, 2004. február 21.)

Miután a városházi szakbizottság – a hírek szerint „viharos ülésen” –, visszavonta a Teleki-szobor felállítására korábban kiadott engedélyét, a Teleki Pál-émlékbizottság rögvest kijelentette, márpedig a tervezett időpontban, a néhai miniszterelnök

halálózási évfordulóján igenis felavatják a műalkotást. **A helyzet mélyen jellemző a hazai közállapotokra. Nemcsak azért persze, mert biztosra vehetjük, hogy a szoborállítók tényleg fittyet hánynak majd az engedély hiányára, hanem mindenekelőtt azért, mert néhány héttel ezelőtt a főváros kulturális bizottsága teljes egyetértésben megszavazta a Teleki emlékére szánt plasztika köztéri elhelyezését.**

[...] **Teleki azért vont le külpolitikája konzekvenciáit, mert nem tudta megakadályozni a magyar csapatok délvidéki bevonulását. Ezért az úri gesztusért becsülheti, aki akarja, de felmagasztosítani több mint túlzás: hazugság. Teleki nem emlékműre érdemes államférfi volt, hanem kérlelhetetlen fajvédő, aki semmibe vette az emberi jogokat.** És amikor az emlékbizottság arra hivatkozik, hogy külpolitikájának köszönhetően a magyar zsidóság tragédiája csak három évvel később, a német megszállás idején következett be, akkor kétségbeejtően csúsztatja épp azokat a tényeket, amelyekre a szoborállítás kapcsán hivatkozik. Teleki ugyanis maga mondta ki az ítéletet saját külpolitikája felett.

[...] **Az mindenesetre bizonyos, hogy Teleki már a húszas évektől kezdve lelkes előmozdítója volt a zsidóság hazai diszkriminációjának. A kérdés tehát az, hogy aki ennek az embernek szobrot akar állítani, az összeegyeztethetőnek tekinti-e a saját nézeteit Teleki törekvéseinek lényegével. Mint tudjuk, sokan vannak a mai Magyarországon, akiknek ez a kompatibilitás egybevág a meggyőződésükkel. Őket szokás antiszemitának nevezni.**

[...] **Mert természetesen a tervezett szoborállítás nem más, mint a szimbólumok frontján folytatott politikai küzdelem egyik csatája. És ezért megdöbbenő, hogy ezt oly sokan nem értették meg azok közül, akik támogatták a szándékot. Mert támogatta maga Göncz Árpád, aztán Demszky Gábor és jó néhány szocialista politikus is – felteszem, csupa jóindulattól vezérelve. Elgondolásuk nyilván az lehetett, hogy akár csak a magyar történelemben is nem egy politikai életút mutatja a progresszív fejlődés lehetőségét; vegyük csak Bajcsy-Zsilinszky Endre vagy Nagy Imre példáját.** Ezek a hivatkozások azonban enyhén szólva pontatlanok. Nevezettek ugyanis aktívan szembefordultak a múltjukkal, és egy adott történelmi pillanatban valóban a nemzet mártírjaiként viselkedtek. **Telekiről ez nem mondható el – az ő sorsa legfeljebb azt példázza, hogy egy kétségbeesett ember a politikai zsákutcából választható kiútnak láthatja akár az önmegsemmisítést is. A szoborállítás gondolata azonban nem véletlenül olyan időben került napirendre, amikor a radikalizálódó jobboldal különböző szinteken és vehemenciával, de ugyanolyan szívóssággal próbálja rehabilitálni egykori ideáljait.**

[...] **Ezeknek az akcióknak jól kivehető célja a társadalmi tűréshatár feszegetése, kijjebb tolása; az ellenállás tesztelése.** Meddig lehet vajon elmenni a két világháború közötti jobboldaliság újrafogalmazásában? És ebben a tekintetben talán éppen a Teleki-nimbusz ápolása tűnik a legveszélyesebbnek.

Ungváry Krisztián (A búcsúlevélről – mítoszok helyett, **Magyar Hírlap**, 2004. február 21.)

[...] Valójában semmi jel sem utal arra, hogy Teleki ilyen megfontolásból lett volna

öngyilkos. Sőt arra sincs jel, hogy megbánta volna antiszemitizmusát. Ellenkezőleg, még halála előtt két héttel is személyes megbízottját küldte a frankfurti Zsidókutató Intézet megnyitójára azzal a feladattal, hogy ott ismertesse álláspontját, amely szerint a kitelepítés a végső megoldás.

[...] **Teleki lelkes antiszemita volt, maga írta a második zsidótörvény indoklását, sőt már 1928-ban elmondott felsőházi beszédében azzal érvelt a numerus clausus megtartása mellett, hogy a zsidóság a gazdasági életben fordított numerus clausust alkalmaz. E logika alapján kézenfekvő, hogy Teleki a legszívesebben már ekkor kiterjesztette volna a gazdasági életre is a zsidóellenes numerus clausust, amit aztán a második zsidótörvény hat százalékban elő is írt.**

Hegy Gyula (A Teleki-szobor másik arca, **Népszabadság**, 2004. február 25.)

Teleki-szobor felállítása körüli vita ismét bebizonyította, hogy a magyar társadalom végzetesen megosztott – közös múltja megítélésében is. **Magyarországon 1990 előtt – néhány rövid, „kegyelmi időszakot” leszámítva – egyáltalán nem volt demokrácia. Voltak viszont hosszan regnáló tekintélyuralmi rendszerek, amelyekben a dolgok rendje szerint a „főgonoszok” mellett akadtak rokonszenvesebb politikusok is, akik a diktatúra keretei között mérsékelni és reformálni igyekeztek a rendszert. A vita általában az ilyen személyek megítélése körül szokott fellángolni.**

[...] **Nem élhetünk tartósan abban a hitben, hogy kizárólag a röpke forradalmak és bukott szabadságharcok vezetői voltak tisztességes emberek, rajtuk kívül mindenki gazember volt, aki közéleti szerepet vállalt. A Teleki-szobor körüli vita szerintem tehát hasznos. Persze csak akkor, ha egy ellentmondásos korszak ellentmondásos hőisének pozitívumait és negatívumait ütközteti, s nem az „angyal” vagy „ördög” gyermeteg ellentétpárjába fut ki.**

[...] **Teleki felelőssége ebben sajátos, hiszen a zsidótörvényekben játszott dicstelen szerepével és sodródó külpolitikai vonalvezetésével maga is hozzájárult ahhoz, aminek végzetes veszélyére aztán maga figyelmeztette egy pisztolygolyó nyomatékával a magyar politikai elitet. Valóban bűnös volt. De bűnét önként megvallotta és saját vérével mosta le. Ez a gesztusa is kitörölhetetlen a történelemből.**

[...] **A Teleki-szobor felállítása ellen tiltakozók korrekt módon sorolják fel mindazokat a rossz és esetenként bűnös intézkedéseket, amelyeket Teleki kétszeres miniszterelnökként meghozott. De nem beszélnek arról, hogy a szoborállítás kezdeményezői az antifasiszta ellenállás ma is köztünk élő hősei.** Ezt a paradoxont akkor értjük meg, ha tudjuk, hogy Teleki Pál 1941 és 1945 között az izzó németellenesség jelképe lett Magyarországon. Fiaital tanítványai és munkatársai pedig nemcsak náciellenesek lettek, hanem jelentősen balra tolódva a szociális reformok és a nemzetiségek békés együttlélése mellett is kiálltak.

[...] **Göncz Árpád érdemeit aligha kell e hasábokon méltatni. Egykori ellenálló társa, Horváth János mai fideszes képviselő, a Gestapo börtöneit megjárva lett 1945 után a Független Kisgazdapárt politikusa. Csicsery-Rónay István is részt vett az**

ellenállásban. Kosáry Domokos a Teleki Pál Tudományos Intézet egykori vezetőjeként a háborús időkben és utána is progresszív kezdeményezéseket támogatott a nagy halott gyászleplének védelme alatt.

[...] A mai Magyarországon a köztéri szobrok és az utcaelnevezések tekintetében egyfajta kanonizált, „hivatalos” álláspontot vár el a közvélemény. Köztéri szobrot az kaphat, akit az egységes történelemszemlélet minden tekintetben gáncs nélküli személynek ítél, vagy legalább mártírhalálában megtisztel (mint Nagy Imrét és társait). Nyugat-Európában a demokrácia fogalmába a többféle történelmi hagyomány együttélése is belefér. Berlinben megmaradt Marx és Engels szobra, a Potsdamer Platzon most állították újra a Német Kommunista Pártot megalakító Karl Liebknecht emlékművét, Rosa Luxemburg pedig a német progresszió hőisének számít.

[...] Amíg a magyar közvélemény számára egy köztéri szobor az állami „szentté avatás” jelképe, addig mindenkinek tiszteletben kell tartani a Teleki-szobor elleni tiltakozást. Én azonban inkább olyan Magyarországon szeretnék élni, ahol az elítélt háborús bűnösöket és a tömeggyilkosságok résztvevőit leszámítva köztéri szobrot kaphat mindenki, akit emberek jelentős csoportja szeretne ilyen módon megtisztelni. Ehhez nyilván tisztultabb és békésebb közéleti légkörre lesz szükség. Teleki Pál (vagy Kádár János) szerintem akkor kaphat köztéri szobrot Magyarországon, ha mindenki tudja, hogy az nem a demokrácia felszámolására buzdító jelkép, hanem az antidemokratikus múlt ellentmondásos, de nem eredendően gonosz hőseinek tünődésre készítő mementója.